

6. http://en.wikipedia.org/wiki/College#Origin_of_the_U.S._usage
7. www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/
8. www.wordorigins.org/index.php/site/comments/word_of_the_month_university/

Статтю подано до редколегії
26.04.2012 р.

УДК 811.111'37

І. М. Гольтер – старший викладач кафедри іноземних мов
Дніпродзержинського державного технічного
університету

Семантика концепту-колороніма в англійських фразеологізмах

Роботу виконано на кафедрі іноземних мов ДДТУ

У статті розглянуто семантику концепту-колороніма в англійських фразеологізмах, з'ясовано, наскільки природа фразеологізмів співвідноситься з їх компонентним складом.

Ключові слова: колоронім, концепт, фразеологічна одиниця, ідіома, мовна одиниця.

Гольтер І. М. Семантика концепта-колороніма в англійських фразеологізмах. В статті розглядається семантика концепта-колороніма в англійських фразеологізмах, виявляється, наскільки природа фразеологізмів соотнесена з їх компонентним складом.

Ключевые слова: колороним, концепт, фразеологическая единица, идиома, языковая единица.

Golter I. M. The Semantics of the Concept-Colouronim in English Phraseological Units. The article deals with the analysis of the concept-colouronim semantics in English phraseological units, analyses how the nature of the idioms corresponds with their component structure.

Key words: colouronim, concept, phraseological unit, idiom, linguistic unit.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасному суспільстві простежено тенденцію все більшої зацікавленості психологічними процесами, що відбуваються в мозку людини. Тому, на нашу думку, науковий пошук у сфері психолінгвістики досить актуальний. Тим більше, що фразеологія невід'ємно пов'язана з психологією, адже виникнення фразеологізмів зумовлено особливістю людської психіки. У цьому дослідженні ми розглядаємо назви кольорів у складі цих мовних одиниць. Колір, як відомо, має специфічне відображення в людській психіці, тому нашу увагу зосереджено на окремих компонентах фразеологізмів, а саме тих лексемах, денотативним значенням для яких є ознака кольору. Такі лексеми ми будемо називати колоронімами.

Мета дослідження – проаналізувати, наскільки природа фразеологізмів співвідноситься із їх компонентним складом, виявити особливості семантики концепту-колороніма, з'ясувати, наскільки значення колороніма може впливати на загальне значення фразеологічної одиниці і як психологічне трактування кольору відображено у фразеологізмах.

Актуальність теми полягає в різнобічному розкритті основних властивостей компонентного складу англійських фразеологічних одиниць, до складу яких входять колороніми.

Методологічною базою дослідження є роботи Ш. Баллі, Л. Сміта, В. В. Виноградова, В. П. Жукова, Н. М. Амосової, С. С. Алексеева та ін.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Узагалі, феноменом кольору людство цікавилось з прадавніх часів, намагаючись пояснити це явище, з'ясувати його дію на мозок і психіку. Розробити теорію кольору намагався ще давньогрецький філософ Платон. Значним внеском у кольорознавство є вчення про колір Й. В. Гете, зокрема з'ясування зв'язку «світло-колір-емоція» [2, 114].

Багатство барв навколишнього світу своєрідно відображається у мові. Як зазначає А. Порожнюк, кожна мова має свій спосіб «розділення» спектра. Тобто, колір пов'язаний з історією народу, його культурою, побутом, традиціями тощо [5, 28].

Входячи до складу фразеологізмів, назви кольорів у деяких випадках втрачають своє первинне значення (ознака кольору) і набувають зовсім інших семантичних відтінків. У певних фразеологічних одиницях можна виокремити значення компонента, в інших зробити це неможливо, адже значення фрази породжує взаємодія всіх її компонентів. Семантика кожного з компонентів по-різному виявляється в різних типах фразеологічних одиниць. Тому для виявлення певних закономірностей у межах однотипних фразем потрібно «розкласти» їх так, щоб була чітко позначеною деактуалізація компонента фразеологізму.

Узагалі всі фразеологізми-колоніми можна класифікувати за кількома критеріями: асоціативним, системним зв'язків, типологічним що допоможе глибше зрозуміти їх семантику.

Оскільки деактуалізація слова у складі фразеологічної одиниці безпосередньо пов'язана з переосмисленням значення самого виразу, на нашу думку, фразеологізми, які містять назву кольору, доцільно класифікувати за *типами переосмислення*. Можна виділити декілька видів фразеологізмів: *фразеологізми-метафори, фразеологізми-метонімії, фразеологізми-порівняння*.

На думку багатьох лінгвістів, найбільш розповсюдженим типом фразеологічного переосмислення є *метафоричне*. Як зазначає О. В. Кунін, цей тип переосмислення є «перенесенням найменування з одного денотата на інший, який асоціюється з ним на основі реальної або уявної схожості» [3, 124].

Фразеологізми-метафори досить образні, і на думку В. М. Мокієнка, метафора є «фактором створення образності» [4, 167]. Ця група фразеологічних одиниць найчисельніша. До неї належать такі фраземи, як *the gray mare is the better horse, to see through rose-coloured spectacles, to look black, the pot calling the cattle black in the green, once in a blue moon, to show the white feather, white elephant, red cock, to paint the town red, to have a fit of blues, in a brown study, a purple patch, the pink of health, to turn yellow* тощо.

Тепер докладніше розглянемо семантику кольорів, які використано у фразеологізмах-метафорах, продемонструвавши це на прикладі таких кольорів, як *black, blue, white*.

Найвиразнішою є лексема *black*:

- поганий, страшний – *to paint smth. black* (показувати з найгіршого боку);
- нещасливий, важкий – *a black day* (важкий, поганий день);
- похмурий, поганий – *black looks* (похмурі, несхвальні погляди);
- потрапляти в немилість – *to be in one's black books* (бути у когось у немилості);
- нечесність – *black market* (чорний ринок); *black conscience* (нечиста совість). Інші фразеологізми-метафори з компонентом *black* також у своїх значеннях будуть містити «темне», «сумне» начало. Наприклад, *black beast* (людина, яку ненавидять), *black ox has trod on his foot* (його спіткало нещастя) та ін.

Отже, у більшості зазначених фразеологічних одиницях лексема *black* є смислоутворювальною і надає виразу негативного забарвлення. У цьому випадку відіграє роль психологічне трактування чорного кольору, який завжди несе на собі відбиток смерті, скорботи, руйнування [1, 23].

Найближче за своєю семантикою до *black* стоїть колоронім *blue*. Ці дві лексеми мають подібні значення. Так, у словнику англійської мови знаходимо деякі уточнення цієї семантики лексеми *blue*: похмурий, меланхолійний; в пригніченому настрої [6, 199]. Наприклад: нудьга, хандра, смуток – *to be in the blues*, (нудьгувати), безнадійний, поганий – *things look blue* (справи кепські); біла гарячка – *to drink till all's blue* (допитися до білої гарячки). Проте натрапляємо й на інші значення: порядний, вірний – *true blue will never stain* (порядна людина).

Метафорично переосмислені й наступні фразеологічні одиниці, у яких колоронім *blue* не має власної семантики, а увиразнює значення самого фразеологізму, додаючи йому негативного експресивного віддітку: *by all that's blue!* (хай йому грець!), *to make the air blue* (дуже лаятися). Але, хоча й порівняно рідко, семантика лексеми *blue* також пов'язується з надією. Фразеологізми *bit of blue sky* та *blue bore* означають «промінь надії».

Переважаю більшість фразем групи з кольором *white* становлять такі вислови, де основою для метафоричного переосмислення виступає схожість за кольоровою ознакою. Наприклад: *the white trap* (біла пастка, отрута, яку використовують для полювання), *a white crow* (біла ворона, дивне явище), *white meat* (біле м'ясо – свинина, телятина, курятина), *white frost* (паморозь) тощо. Споріднені за своїм значенням і фразеологічні одиниці, складовою частиною яких є компонент *white* у своєму

первинному значенні кольору: *white slave* (біла дівчина, яку експлуатує хазяїн), *white slaver* (постачальник живого товару). У поєднанні з іншою лексемою колоронім *white* вживається у деяких фразеологізмах для позначення боягузства: *to show the white feather* (злякатися), *white liver* (слабодухість), *white feather* (боягузство). Проте серед фразем з колоронімом *white* є і такі, де ця лексема, зберігаючи первинне значення, впливає на загальний зміст усього фразеологізму: у таких випадках семантика компонента *white* близька до трактування білого кольору як кольору чистоти та невинності. Це такі вирази, як *a white man* (порядна людина), *white lie* (невинна брехня), *to put on a white sheet* (каятися).

Фразеологізми-метонімії ґрунтуються на метонімічному переосмисленні, що, за висловом О. В. Куніна, є перенесенням «найменування з одного денотата на інший, який асоціюється з ним за суміжністю» [3, 129]. Оскільки метонімія базується на реальному зв'язку об'єкта номінації з тим об'єктом, який вона позначає, то переосмислене значення таких фразеологізмів асоціативно пов'язане з буквальним значенням компонентів.

Серед фразем-метонімії можна виділити декілька груп:

1) фразеологізми на позначення осіб через елемент їх одягу, який у цьому випадку є складником, що виступає на позначення цілого: а) верхній одяг: *black coat* (священик); б) головні убори: *red hat* (кардинал), *blue bonnet* (шотландець); в) аксесуари: *red tab* (штабний офіцер). Колороніми у зазначених метоніміях є смислоутворювальними компонентами, завдяки яким відбувається розрізнення семантики цих фразем;

2) фразеологічні одиниці на позначення людей, до складу яких входить колоронім, що означає колір одягу загалом: *gray friar* (монах-францисканець), *black friar* (монах-домініканець). Як і в попередній групі назви кольорів мають основне семантичне навантаження і вживаються як складова частина цілісного поняття;

3) вислови, які позначають неістот; їхні складники є частиною того об'єкта, який унаслідок переосмислення став у центрі семантичного ядра цієї фраземи: *green room* (артистична вбиральня – у давнину стіни там були зеленого кольору), *black bottle* (отрута – назва посуду вживається замість вмісту).

Колоронім, як складова частина фразеологізму, здебільшого вказує на характерну особливість предмета і тому вживається у буквальному значенні. Тому трапляються й *фраземи-перифрази*, де назва предмета (чи явища) замінюється описом його найсуттєвіших ознак або вказує на їхні характерні риси. Із назвами кольорів виокремлюємо *фраземи-перифрази*, що означають: а) речовини: *black gold* (нафта), *yellow metal* (золото); б) тваринний світ: *the little gentleman in black velvet* (кріт); в) позначення предметів та явищ: *the long green* (гроші); г) людей: *the red-coated gentry* (британські солдати), *knight of the green cloth* (картяр).

Отже, до складу метонімічних, перифрастичних фразеологізмів колороніми входять зі своєю первинною (на позначення кольору) семантикою. Як правило, назви кольорів мають атрибутивне навантаження. Аналізуючи фразеологічні одиниці за типами переосмислення, виявлено такі закономірності семантики колоронімів у межах одного типу: до переважної кількості фразем із лексемами на позначення кольорів ці лексеми увійшли у своєму первинному значенні, позначаючи колір; певний відсоток становлять такі фраземи, які містять назви кольорів, що мають психологічне навантаження; залежно від типу переосмислення лексеми на позначення кольору мають різний ступінь деактуалізації. У фразеологізмах-порівняннях колороніми обов'язково позначають колір, у метоніміях цей компонент також має кольорову ознаку, а у метафорах, де найвищий рівень переосмислення, ступінь деактуалізації слова найвищий.

Як зазначає О. В. Кунін, у сфері фразеології можуть використовуватися структурно-семантичні моделі фразеологічних одиниць. Цей тип моделювання наявний у стійких порівняннях [3, 76]. До *фразеологізмів-порівнянь* належать такі, в основу яких покладено часткове переосмислення. Як справедливо зазначає В. М. Мокієнко, у порівняннях зміст фразеологізму виражений майже експліцитно [4, 167].

До цієї групи належать фраземи типу *as black as night*, *as black as a crow*, *as green as a grass*, *as blue as a badger*. У них перший значущий компонент (колоронім), як правило, вживається в буквальному значенні. За класифікацією типів лексем, запропонованою О. В. Куніним, назва кольору в цьому випадку належить до реальних слів [3, 71].

У *фразеологізмах-порівняннях* можна виділити безпосереднє значення кожного компонента-колороніма.

Black має кілька значень: чорний – *as black as a crow's wing, as black as a raven*; темний – *as black as hell, as black as my hat* (зовсім темно); похмурий – *as black as sin* (хмара – хмарою); важкий – *to work like a black* (дуже важко працювати).

Blue трапляється всього у кількох фраземах: *as blue as a badger* (дуже посинілий), *like blue murder* (дуже швидко, щодуху).

White має два значення: білий – *as white as chalk, as white as ivory* (білосніжний); блідий – *as white as ashes* (блідий, як полотно). Як можна помітити, фразеологізми з першим значенням компонента *white* є позитивно забарвленими. Про це свідчить інший компонент фраземи (*a lily, ivory, milk*). Ті ж фраземи, до складу яких входить колоронім *white* у значенні «блідий» мають негативне забарвлення, що також зумовлено порівнювальною лексемою – (*ghost* (привід), *ashes* (тлін)).

Розглянувши системні зв'язки, у які можуть вступати фразеологізми з колоронімами, виявляємо наступне: при утворенні фразеологічних варіантів та синонімів лексеми на позначення кольору можуть взаємозамінюватися у певному фразеологічному контексті, виступаючи як синоніми. Найчастіше трапляється синонімічна пара *black – blue*. У різних фразеологізмах ці лексеми мають різне значення. Вони виступають синонімами при позначенні станів гніву, похмурості; рис характеру – безсоромності: *to blush like a black dog, to blush like a blue dog*; серед антонімічних пар є такі, до складу яких входять контрастно зіставлені лексеми (білий – чорний), однак більш уживаними в структурі фразем є контекстуально антонімічні колороніми: *to look at the black side – to take a rose-coloured view*; уживання назв кольорів у складі полісемічних, омонімічних та паронімічних фразеологічних одиниць дає підстави стверджувати, що ці лексеми, як компоненти фразеологічних висловів, створюють основу для метафоричного перенесення семантики і є смислоутворювальними елементами: *white noses* (білі гребні хвиль); *to hang out a white flag*, (визнати себе переможеним).

Відомо, що фразеологізми, як мовні одиниці, відображають специфіку світосприйняття певного народу. Тому потрібно розглянути деякі відповідники фразем із колоронімами у декількох мовах.

Як правило, перекладаючи фразеологізми англійської мови на українську, російську, французьку та німецьку з використанням колоронімів, уживається точний відповідник лексеми на позначення кольору: *as red as a lobster* (англ.) – *rot wie ein gekochter Krebs* (нім.), *rouge comme un homard* (фр.) – червоний, як рак (укр.) – красный, как рак (рос). Однак існує певна кількість фразем, у яких інші народи використовують інший колоронім, наприклад *blanc-bec* (юнак, фр.), замість *зелений юнец* (рос.), *greenhorn* (англ.), що свідчить про іншу ментальність.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, колороніми в складі фразем, залежно від типу переосмислення, мають різний ступінь деактуалізації: у порівняльних та метонімічних зворотах денотативні значення цих лексем здебільшого зберігаються, а у складі фразеологізмів-метафор семантика колоронімів виражена імпліцитно, що зумовлено ступенем переосмислення цих фразем. Тому зазначені лексеми можуть вживатися як у прямому, так і переносному значенні.

Уживання назв кольорів у складі полісемічних та омонімічних фразем дає підстави стверджувати, що ці лексеми як компоненти фразеологічних висловів створюють основу для метафоричного перенесення семантики і є смислоутворювальними елементами.

Одним із перспективних напрямків подальшого дослідження колоронімів є їх розгляд крізь призму когнітивної психолінгвістики, проведення комплексного лінгвокогнітивного дослідження фразеологізмів-колоронімів, що дасть змогу розібратися в особливостях механізму їх сприйняття представниками різних народів.

Список використаної літератури

1. Ащеулова К. Ты и твой цвет / К. Ащеулова // Детское творчество. – 1998. – № 3. – С. 22–23.
2. Даниэль С. М. Искусство видеть: о творческих способностях восприятия, о языке линий и красок / С. М. Даниэль. – Л.: Искусство, 1990. – 223 с.
3. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. – М.: Высш.школа. – 1986. – 386 с.
4. Мокиенко В. М. Славянская фразеология / В. М. Мокиенко. – М.: [б. и.], 1989. – 286 с.
5. Порожнюк А. Червона барва в мовній палітрі / А. Порожнюк // Урок української. – 2000. – № 1. – С. 28–29.
6. Webster's New Twentieth Century Dictionary of the English Language. Unabridged. – New-York, 1993.

Статтю подано до редколегії
26.04.2012 р.